

Altijd hetzelfde lied
150 psalmen bewerkt en toegelicht

Deze uitgave kwam tot stand met financiële steun van o.a.:
Fonds De Haaf, het Muziekkfonds Dominicuskerk, Stichting
Liturgisch Centrum en enkele betrokken Dominicusbezoekers.

ISBN 978-94-92183-10-1
NUR 700

Uitgeverij Skandalon
postbus 138
5260 AC Vught
e-mail: info@skandalon.nl
www.skandalon.nl

Aquarel omslag: Berent Stemerding: 'Zo'n mens: een boom' (psalm 1:3)
Vormgeving: Circe

© 2015 Skandalon

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission in writing from the proprietor(s).

GERARD SWÜSTE

Altijd hetzelfde lied

150 psalmen bewerkt en toegelicht

SKAN **D**ALON
LON NIEBEN 81 D PORTER S

En weer zingen, maar nu
zo zacht mogelijk.

HUB OOSTERHUIS, 'PSALM 101',
UIT *150 PSALMEN VRIJ*

'Waarom gaat het
slechte mensen
meestal voor de wind?'
zo vroegen wij,
zo vragen wij ons af.

H.C. TEN BERGE, 'VIII / AFGEBROKEN SERMOEN',
UIT *HOLLANDSE SERMOENEN*

Inleiding

Een midrasj op het boek van de psalmen zegt: zoals Mozes aan Israël de vijf boeken van de Tora gaf, zo schonk David aan Israël de vijf boeken van de psalmen. Dat tekent het belang dat van oudsher wordt gehecht aan deze liederen. Natuurlijk, het is erg onwaarschijnlijk dat Mozes de auteur is van de Tora-boeken, zoals men ook niet aanneemt dat David de 150 psalmen heeft gedicht. Maar beide boeken zijn in de Schrift blijkbaar zo fundamenteel, dat ze gekoppeld zijn aan de persoon van Mozes en van David.

De overeenkomst tussen de Tora en de Psalmen gaat niet veel verder dan het getal vijf (vijf Tora-boeken, vijf psalmboeken). Van psalm 1 kun je nog zeggen dat deze verwijst naar de Tuin van Eden in Genesis 2, dus ook naar 'in den beginne', maar verder lopen de Tora en de Psalmen niet parallel. Toch is er een brug tussen Mozes en David. Deuteronomium 33:29, het laatste vers van de slottoespraak van Mozes, begint met 'gelukkig'. Precies met dat woord opent David het boek van de psalmen. En die psalm gaat over de Tora.

De Tora wordt in de Psalmen wel uitgebreid bezongen met als hoogtepunt psalm 119, verreweg de langste uit het hele boek, één imposante lofzang op de Tora. Maar niet alleen de Tora komt in de Psalmen aan bod. Alle thema's en genres uit de Schrift vinden we er terug: schepping, uittocht, woestijn, ballingschap, wijsheid, profetie, koningschap.

Het eigene van de psalmen is de poëtische taal. De Amerikaanse dichter Laurance Wieder merkt in het voorwoord van

zijn psalmenbewerking *Words to God's Music* op dat in de psalmen sprake is van een bijzonder soort poëzie: als je bij een dichter 'ik' leest, verplaats je je in de dichter, in zijn beleving; als je in een psalm 'ik' leest, heb je de neiging dat op jezelf te betrekken, het wordt echt 'ik'!

Misschien schuilt daarin wel de enorme kracht van de psalmen. De verhalen van de Schrift kunnen je nog het idee geven dat hier geschiedenis wordt verteld. De psalmen nemen je mee in de emotie en de beleving van die geschiedenis. Ze zijn als het ware een onmisbare leeswijzer bij de schriftverhalen. Bij het lezen en zingen van de psalmen dringt het tot je door dat Genesis 1 niet een verhaal is van toen, ooit, maar van nog steeds, van nu. God is nog steeds scheppend aanwezig. En uittocht is van alle tijden, zoals slavernij en verslaafd zijn dat zijn. Je kunt dus tot op de dag van vandaag bidden en smeken om bevrijding. Woestijn en ballingschap vertellen over onze eigen zoektocht door het leven, over hoe wij soms verdwaald zijn en ontheemd. De psalmen leggen ons de hele Schrift als lied in de mond. Ze leren ons dat het niet zo interessant is om te achterhalen of alles wel echt zo gebeurd is zoals in de verhalen wordt verteld. Ze laten je voelen dat het ware verhalen zijn. Dit gebeurt al eeuwenlang, telkens opnieuw. Zo gaat het altijd met mensen. Deze liederen gaan over ons, over mij. Via de psalmen richten we ons tot de LEVENDE met onze vreugde, ons verdriet, onze woede, onze twijfel, onze trouw, ons geloof, onze verontwaardiging over het onrecht dat gebeurt. Psalmen nemen ons mee naar de binnenkant van de schriftverhalen, we worden deelgenoot van die verhalen. En als we ze zingen, weten we dat we staan in een koor dat deze liederen al vele eeuwen zingt. Met het hart op de tong en geen blad voor de mond. In de vaste overtuiging dat de LEVENDE hoort en zal antwoorden.

Proces van eeuwen

De 150 psalmen zijn ingedeeld in vijf boeken. Boek I bevat psalm 1-41; boek II psalm 42-72; boek III psalm 73-89; boek IV psalm 90-106 en boek V psalm 107-150. Deze indeling en

het bepalen van de volgorde van deze psalmen moet het werk zijn geweest van een samensteller of een groep samenstellers (in het vervolg spreek ik van de samensteller). Tussen 200 en 150 v. Chr. heeft de bundel zijn definitieve vorm gekregen. De bundel is nauwkeurig samengesteld, de volgorde van de psalmen is verre van willekeurig. Psalmen met eenzelfde thema zijn bij elkaar gezet, soms nuanceert de ene psalm de andere. Hier en daar zijn kleine 'bundels' geplaatst: liederen uit verschillende tijden die elkaar versterken en kleur geven. Een mooi voorbeeld daarvan zijn de zogeheten bedevaartpsalmen 120-134. De samensteller heeft van het hele boek een uitgebalanceerd geheel van gemaakt, waarin vreugde, wanhoop, geloof, ongeloof, verlangen en dankbaarheid worden geuit. Met als basis en 'voorwoord' psalm 1 en 2 over de Tora en de Messias, en als schallend slot psalm 150 die je meevoert naar de zevende hemel.

Aan het werk van de samensteller is een groeiproces van eeuwen vooraf gegaan. Lieder en waarden over uit Egypte, Mesopotamië of waar ook vandaan. Ze werden bewerkt en aangepast aan de eigen cultus. Zo is de naam Baäl vervangen door de godsnaam, zijn bestaande psalmen samengevoegd of juist gesplitst, aangevuld of ingekort en werden er nieuwe psalmen gemaakt. Soms is dat proces te reconstrueren, meestal niet. Aanvankelijk is de overlevering alleen mondeling. Deze is niet altijd even nauwgezet, maar dat geldt ook voor de latere schriftelijke overlevering: het overschrijven gebeurt niet altijd nauwkeurig. Van sommige psalmen zijn verschillende versies bekend. Andere psalmen zijn zo beschadigd overgeleverd dat de oorspronkelijke tekst niet is te reconstrueren.

Psalmen werden gezongen in de eredienst. Dat is al op te maken uit de opschriften, waarin vaak sprake is van 'voor de koorleider' en van 'een lied'. Of als er een aanwijzing staat die bedoeld lijkt voor de zangers of hun begeleiders. Soms is er ook sprake van een duidelijk refrein. Maar toch blijft het onzeker of alle psalmen gefunctioneerd hebben als lied in de eredienst.

De godsnamen

In boek I van de Psalmen staat als godsnaam meestal het tetragram, de vier letters JHWH. In boek II gebeurt dat sporadisch en overheerst de naamgeving *Elohim*, God. In de drie andere boeken worden deze godsnamen afwisselend gebruikt. De godsnaam JHWH spreken we niet uit; iemand bij name noemen betekent dat je hem kent. Zo kennen wij God niet. We vermoeden, we lezen, we hopen en verwachten, maar van kennen is geen sprake.

Als God wordt aangeroepen met JHWH heb ik dat vertaald met 'IJ' en 'JOUW'. Als er sprake is van een derde persoon, vertaal ik 'LEVENDE'. De vertaling van de godsnaam is sowieso een probleem. De vertaling 'Heer' (van het Griekse *kurios* of het Latijnse *dominus*) heeft een lange traditie en verwoordt de scheppende en bevrijdende kracht van God. Groot nadeel is dat God dan gekoppeld wordt aan een beeld, en ook nog aan een sterk mannelijk beeld.

In navolging van de Duitse vertaling van Martin Buber en Franz Rosenzweig heb ik daarom gekozen voor 'IJ'. Voor sommigen klinkt dat misschien oneerbiedig, maar naar mijn smaak past die aanspreking in de sfeer van de psalmen. 'IJ' drukt nabijheid uit, vertrouwdheid, maar het kan ook vol verwijt of woede klinken. Beide nuances treffen we aan in de psalmen. Bij de derde persoon heb ik, zoals gezegd, gekozen voor 'LEVENDE'. Daarmee wordt de keuze tussen mannelijk/vrouwelijk omzeild en is er ook een band met de naam waarmee God zich aan Mozes bekend maakt: 'Ik zal er zijn'.

In de Psalmen wordt God zowel aangesproken met 'IJ' als met 'jij' en 'je'. In het eerste geval is het een vertaling van het tetragram, in het andere geval staat 'jij' ook in de grondtekst.

Tora en profetie

Psalm 1 en 2 worden beschouwd als soort voorwoord van het hele boek. Bij psalm 1 staat de Tora centraal, bij psalm 2 de koning, de gezalfde. Psalm 1 leert hoe je de weg door het leven moet gaan, psalm 2 belooft een gezalfde, een messias in een

roerige wereld. De samensteller heeft gekozen voor een opening met de 'wet' en niet met de 'wereld'.

Dat maakt het boek van de psalmen nog niet tot een wettisch boek. Het boek wil niet de wet voorschrijven, het is een boek dat uit het hart gegrepen is. Er staat in wat mensen beleven: hun geloof, hun ongeloof, hun onzekerheid. En met name die eeuwige vraag: waarom gaat het mensen die onrecht doen voor de wind en heeft de rechtvaardige het moeilijk? Dat is niet zomaar een vraag, dat is meteen een heel existentiële. De God die gezegd heeft: Ik zal er zijn, waar is die dan? Bestaat die wel? Is dat een God op wie je kunt bouwen en vertrouwen? Ja, geloven en hopen de meeste psalmen, maar de vraag komt wel steeds terug. Als er sprake is van een levensles in de psalmen, luidt die: doe recht, met name aan arme, weduwe en wees. Er is zelfs enig wantrouwen tegen een vrome levenswandel, want de ervaring leert dat het nogal eens bij vrome woorden blijft.

Is het dan terecht dat psalm 1 de opening is van het hele boek? Is psalm 2 niet beter geschikt, waarin beschreven staat dat de wereld vol oproer en leegte is? Met daarin een visioen van een vorst die recht, gerechtigheid en vrede brengt? Een psalm die meer neigt naar het profetische? Qua emotie en qua toonzetting, maar ook als toekomstvisioen lijkt psalm 2 eerder een passende opening van het hele boek dan psalm 1.

De samensteller heeft gekozen voor psalm 1, maar hij heeft ook voor evenwicht gezorgd: hij opent psalm 1 en daarmee het hele boek met het Hebreeuwse woord *asjree*, 'gelukkig'. Het is een woord dat 25 keer terugkeert in de Psalmen. Daarmee wordt de toon gezet. Ja, de Tora is belangrijk. Maar niet als een strenge wet, een meetlat die het alziend oog van God hanteert om de mens te oordelen. De Tora is wegwijzer, geeft aan welke kant we het beste op kunnen gaan. Die weg leidt tot geluk. We zijn niet op aarde om de wet zo letterlijk mogelijk te gehoorzamen, maar om gelukkig te worden en bij te dragen aan het geluk van anderen. Gelukkig worden valt niet mee in een wereld waarin altijd van alles aan de hand is, en waarin het niet altijd eenvoudig is in een goede toekomst te blijven geloven. Zo vul-

len psalm 1 en 2 elkaar aan; soms wat meer psalm 2, dan weer wat meer 1. Zoals in de gehele Schrift de Tora en de profeten samen voor een goede balans zorgen.

Volgens sommigen heeft de samensteller het boek van de psalmen niet alleen een inleiding gegeven met psalm 1 en 2, maar ook een afsluiting met psalm 149 en 150. Psalm 149 zou dan 'rijmen' met psalm 2: wraak op de wereld, koningen in ketenen. Psalm 150 zou het volmaakte 'geluk' bezingen van de mensen die de weg van de Tora zijn gegaan.

Vijand

Psalmen zijn openhartige liederen. De dichter neemt geen blad voor de mond. Niet als hij tot de *LEVENDE* spreekt, ook niet als hij het over zijn vijand(en) heeft. Voor menige christen, opgevoed met het adagium 'heb je vijanden lief', klinkt daarin weinig vergeving door. Kunnen we dit wel lezen, bidden, zingen? Laat ik er wat kanttekeningen bij maken.

De Schrift geldt vanouds als 'woord van God'. Nog afgezien van de vraag wat dit precies inhoudt, lijkt het voor de Psalmen een misleidende betiteling. Het boek van de psalmen is een heilig, geïnspireerd en inspirerend boek. Maar het zijn 'woorden van mensen'. Niet 'woord van God', maar 'woord gericht tot God'. Niet God wil de vijand verpletteren, maar de mens vraagt aan God om dat te doen; de mens legt het voor aan God, zoals hij alles wat hem bezighoudt aan de *LEVENDE* voorlegt.

De Schrift staat vol verhalen over vijanden die het volk van Israël naar het leven staan. Egyptenaren, Filistijnen, Babyloniërs, Assyriërs, Grieken, Romeinen, vrijwel in iedere periode is er wel ergens dreiging, onderdrukking, ballingschap, bezetting of vervolging. Er is goed land beloofd, maar het goede land is geen vanzelfsprekendheid. Die vijand zorgt voor onrust, onveiligheid en is levensbedreigend. Daarover zingen de psalmen. Psalm 20 is bijvoorbeeld een lied voor de koning die ten strijde trekt; psalm 47 een feestlied na een overwinning; psalm 74 een klaaglied na een nederlaag. Het gaat om een vrijheid die

letterlijk moet worden bevochten. Niet alleen de geschiedenis van Israël, maar de hele wereldgeschiedenis staat vol verhalen over dreiging, oorlog, onderdrukking en bevrijding. Psalmen zingen over die werkelijkheid. Dat is een werkelijkheid waar we vaak machteloos tegenover staan. Wij horen ervan, we weten dat het gebeurt, maar we kunnen er zo weinig aan doen. De psalmdichters die soms wraakzuchtig zingen over de vijand, leggen dit voor aan hun God. Die schrijnende werkelijkheid houdt hen bezig. En met hen ons ook, tot op de dag van vandaag.

Vaak is de 'vijand' een persoon, soms zelfs een goede bekende. Er wordt dan gesproken over 'slechte mensen'. Zij staan voor het kwaad in deze wereld. Dat is het kwaad dat niet goed te praten is, dat dwars ingaat tegen de bedoeling van de schepping. Dat kwaad moet worden bestreden. Er wordt immers onrecht gedaan, met name aan de arme, de weduwe, de wees, de kwetsbare mensen. En ook daarover uiten de psalmen zich. Niet om te zeggen wat we moeten doen, maar om ons hart te luchten bij God.

Het is ten slotte denkbaar dat de dichter van de psalmen bij het noemen van de vijand soms ook in de spiegel kijkt. Misschien mogen we daar lezen dat hij zich ervan bewust is dat er in hem eveneens verschillende krachten spelen: goed en kwaad strijden in ieder mens. Dat is ook in de geest van de hele Schrift: het is geen wetboek dat je in de hand neemt om anderen de maat te nemen, maar een boek dat je wil inspireren, bemoedigen en op de rechte weg houden. En soms ben je daarbij je eigen 'vijand' en word je dus zelf op de vingers getikt.

Dit alles neemt niet weg dat er passages in de psalmen staan, bijvoorbeeld het slot van psalm 137, die onverteerbaar blijven. Zeker als gebed.

Psalmen en het Nieuwe Testament

In het Nieuwe Testament staan nogal wat citaten uit het zogenoemde Oude Testament en dan met name uit het boek van de psalmen. Deze citaten worden vaak opgevoerd met de zinsne-

de dat 'zo de Schrift in vervulling is gegaan' (zie bijvoorbeeld Matteüs 1:22 en Johannes 19:36).

In de geschiedenis van het christendom heeft dit de toon gezet. De psalmen, zo heette het, waren van de hand van David, maar ze gingen over Christus, de gezalfde. David was de profeet die de komst van Christus voorspeld heeft. Was en is voor de joden Mozes de centrale figuur, voor de christenen is dat David.

Deze 'christelijke' invulling van de psalmen is ver doorgeschooten. Zo zou bijvoorbeeld met de 'gelukkige mens' in psalm 1 Christus bedoeld zijn, die net als de 'zoon' in psalm 2 door God tot leven wordt geroepen. De boom in psalm 1 zou verwijzen naar het kruis; de 'slechte mensen' naar de Joden en de Romeinen. En dat ging zo 150 psalmen lang door. De psalmen als liederen over de Christus, het is een zienswijze die tot in onze tijd in commentaren terug te vinden is.

Natuurlijk is het begrijpelijk dat men Jezus van Nazareth ziet als een mens die leefde volgens de Tora. Maar beweren dat de Psalmen het lijden en de opstanding van Jezus hebben voorspeld, doet onrecht aan deze liederen. Zeker, ze zijn profetisch, maar niet in de zin dat ze de toekomst voorspellen. Ze zingen over 'hoe het altijd met mensen gaat': het is niet vóórzien, maar dóórzien. Het Nieuwe Testament vertelt dat men in Jezus de 'gerechte' herkent waar de Schrift het over heeft. De citaten uit de Psalmen illustreren dat. Ze maken duidelijk dat Jezus stond in de traditie van Wet en profeten. En dat speelt natuurlijk ook een rol in de discussie tussen de joden en de eerste christenen. De christenen willen op allerlei manieren aantonen dat Jezus leefde volgens de Schrift en daaraan ook altijd trouw is gebleven. En dat doen ze dus onder andere door te citeren uit het Oude Testament.

Opschriften en tekens

In menig opschrift van de psalmen staat 'van David'. De vertaling kan ook zijn 'voor David' wat zou betekenen dat die psalm niet door maar voor de koning is geschreven. Deze opschrif-

ten en ook de verwijzingen naar Salomo, Mozes, Asaf, Kinderen van Korach en anderen, geven zo geen informatie over de feitelijke auteur. De namen kunnen verwijzen naar de inhoud van de psalm: het opschrift 'van Salomo' in psalm 72 en 127 kan duiden op een lied vol wijsheid van of voor de koning. Psalm 90 kan op naam staan van Mozes, omdat er sprake is van bevrijding uit de diepe ellende die in psalm 89 is bezongen en Mozes bij uitstek degene is die voorgaat op de weg naar bevrijding. Asaf en Korach zijn tempelzangers; het zou erop kunnen wijzen dat de psalmen die op hun naam staan in de tempel zijn gezongen en/of gebeden.

Bij een aantal psalmen wordt in het opschrift een episode uit het leven van David genoemd. Deze verwijzingen zijn niet altijd begrijpelijk. Soms is de veronderstelling dat het lied is gemaakt bij het desbetreffende schriftverhaal.

Psalm 3 is de eerste psalm met een 'sela', en dan ook meteen drie keer. De sela's komen in de Psalmen regelmatig voor. Het is onduidelijk wat een sela is: meestal gaat men uit van een muzikale aanwijzing, een rustteken of een aanduiding van toonsverandering. Ook wordt gedacht aan een oproep in de liturgie: 'Staan!' In psalm 9:17 staat er niet alleen een sela, maar ook een 'higgajon'. Ook daarvan is de betekenis onbekend, al houdt men het in het algemeen ook hier op een muzikale aanwijzing.

Werkwijze

Deze bundel van psalmen heeft niet de pretentie van een vertaling. Ik noem het met opzet een bewerking. Vertalen van poëzie is sowieso een hachelijke zaak. Het spelen met klank, ritme en taal komt in een vertaling nooit volledig tot zijn recht. Ik heb geprobeerd om de psalmen te laten klinken als liederen die, ook bij ons, recht uit hart kunnen komen. Enerzijds ben ik daarvoor dicht bij de grondtekst gebleven door belangrijke woorden als 'gelaat', 'slechte mensen', en alle variaties op de Tien Woorden, zoals 'geboden', 'voorschriften' consequent te vertalen. Anderzijds heb ik de liederen willen verlossen van

vrome woorden en van termen die in onze omgangstaal niet meer gebruikt worden. Het is mijn overtuiging dat de woorden in deze zeer oude liederen gangbaar waren in het dagelijks leven van die tijd. Naar soortgelijke woorden ben ik in het Nederlands op zoek gegaan om duidelijk te maken dat deze liederen nog steeds actueel zijn, omdat ze gaan over de kern van ons bestaan.

Ik ben al vele jaren met de psalmen bezig. Met name sinds het moment dat mijn ouders mij op mijn negentiende verjaardag de psalmvertaling gaven van professor J.P.M. van der Ploeg O.P. Niet alleen theologie studeren, maar ook leren bidden was belangrijk, vonden ze. Enige jaren later waren de *Vijftig Psalmen* van Huub Oosterhuis, Michel van der Plas, Pius Drijvers en Han Renckens een openbaring voor mij. Vooral toen we ze konden zingen op muziek van Bernard Huijbers. Ik heb ervaren dat het goed is om de psalmen in verschillende vertalingen te lezen: in degelijk en plechtig Nederlands van Ida Gerhardt en Maria van der Zeyde, in letterlijke, maar bijna on-Nederlandse vertalingen van Kees Waaijman en Alfred Koster; en in vrije bewerkingen van Lloyd Haft, Anton Ent en Huub Oosterhuis. Zo ontdek je steeds nieuwe nuances, word je steeds op een ander been gezet. En dat is volgens mij precies wat de Schrift wil. Het heeft mij ertoe aangezet om zelf woorden te zoeken voor deze liederen. Met een oogje op de Hebreeuwse tekst, maar vooral met steun van de vertaling van Martin Buber en Franz Rosenzweig en druk bladerend in allerlei vertalingen en bewerkingen, me voortdurend verbazend over het feit dat men met degelijke argumenten toch tot zeer uiteenlopende vertalingen kan komen.

Toen er sprake was van een uitgave heb ik veel steun gehad aan de zowel bemoedigende als kritische blik van Niek Schuman, enige tijd mijn dierbare collega-predikant in de Amsterdamse Dominicus, oud-docent Oude Testament en emeritus hoogleraar Liturgiewetenschap. Hij deed me enige suggesties voor aanvullingen bij de toelichtingen. Daar treft u zijn naam

dan ook zo nu en dan aan. Tewin van de Bergh, Leo van den Bogaard, Mirjam Nieboer, Cobi Nomes en Albert Ronhaar hebben ook nauwgezet meegelezen. Ik ben hun daarvoor zeer dankbaar.

Gerard Swüste
13 september 2015

BOEK I

PSALM 1 - 41

PSALM 1

- 1 Gelukkig de mens die
niet te rade gaat bij slechte mensen,
niet staat op de weg van zondaars,
niet zit in kringen van spotters;
- 2 maar die geniet van de Tora van de LEVENDE,
op de Tora zijn zinnen zet
dag en nacht.
- 3 Zo'n mens: een boom,
geworteld aan stromen water.
Is de tijd rijp: vol vruchten,
niet één blad verdort,
altijd groei en bloei.
- 4 Zo niet slechte mensen:
stof zijn ze,
een beetje wind
en weg.
- 5 Dus slechte mensen staan nooit in hun recht,
zondaars vallen in het niet bij rechtvaardigen.
- 6 De LEVENDE kent de weg van rechtvaardigen,
maar de weg van slechte mensen loopt dood.

Bij psalm 1

Psalm 1 vormt met psalm 2 de inleiding op het boek van de psalmen. Psalm 1 heeft iets van het ‘in den beginne’ van Genesis. De boom in vers 3 doet denken aan de boom van de kennis van goed en kwaad in de Tuin van Eden; deze psalm gaat over de kennis van het goede en kwade. Hoe de mens deze kennis heeft opgedaan en de gevolgen daarvan staan beschreven in de vijf boeken van Mozes, de Tora. De Tora wordt dan ook tweemaal genoemd (vers 2). In de Schrift staat ‘water’ vaak voor de Tora. Een boom, geworteld in of aan stromen water, is het beeld van een mens die met beide benen geworteld is in de Tora.

Het eerste woord is ‘gelukkig’. De Tora wil niet gebieden en verbieden, maar de weg wijzen naar geluk. Hoe vind je geluk? Het is bijna niet te verwoorden. Het is gemakkelijker om te zeggen wat je niet moet doen: niet gaan, niet staan, niet zitten bij slechte mensen. Dat betreft dus al je doen en laten: gaan, staan, zitten. Alles wat je doet afstemmen op de Tora, dag en nacht. Die weg volgen. ‘Weg’ is een belangrijk woord in de psalm (zie vers 1:6a en 6b). De Tora moet gegaan, gedaan worden. Dat is niet zo maar een tip, het is wijsheid: alle andere wegen lopen dood. Geluk is niet een beloning voor goed gedrag, maar een logisch gevolg daarvan. Recht doen brengt geluk en vrede; aan onrecht beleef je geen plezier.

Het eerste woord van psalm 1 begint met de *alef*, de eerste letter van het Hebreeuws alfabet; het laatste woord begint met een *tau*, de laatste letter van dat alfabet. Alsof het lied alles omvat.

Psalm 1 functioneert in de joodse eredienst als feestpsalm bij de Vreugde der Wet, het dankfeest voor de Tora. In de synagoge wordt dan het slot van Deuteronomium gelezen en daarna het begin van Genesis. Er is een opmerkelijke overeenkomst tussen psalm 1 en Jeremia 17:5-8. Waarschijnlijk heeft de dichter voor psalm 1 geput uit de tekst van Jeremia.

PSALM 2

- 1 Waaron wereldwijd oproer,
zetten volksstammen hun zinnen
op nikserige leegte?
- 2 Vorsten vormen één front,
machtigen spannen samen
tegen de LEVENDE, tegen zijn gezalfde:
- 3 ‘Kappen die banden,
ons boeien ze niet!’
- 4 Die hemelhoog troont kan erom lachen,
mijn machtige neemt hen niet serieus.
- 5 Totdat hij woedend het woord richt tot hen
en hen met zijn toorn totaal in de war brengt:
- 6 ‘Ik heb mijn koning gezalfd
op Sion, mijn hemelse hoogte!’
- 7 Ik zeg wat bepaald is,
zó sprak de LEVENDE tot mij:
‘Mijn kind ben je, vandaag roep ik je tot leven.
- 8 Vraag, ik geef, wereldwijd van jou,
jouw domein tot aan de rand van de aarde.
- 9 Breek machten met ijzeren vuist,
verbrijzel ze als potten van leem.’
- 10 Koningen, begrijp het dan,
wees gewaarschuwd, rechters op aarde.
- 11 Wees de LEVENDE onderdanig, uit ontzag,
juich met knikkende knieën.
- 12 Kus het kind, het zou nog kwaad worden
en dan lopen jullie dood.
Want zijn woede is zó gewekt.
Gelukkig allen die schuilen bij hem!

Bij psalm 2

Het woord 'gelukkig' staat zowel aan het begin van psalm 1 als aan het einde van psalm 2. 'Zijn zinnen zet' in psalm 1:2 rijmt met 'zetten hun zinnen' in psalm 2:1, al is het in psalm 1 positief en in psalm 2 negatief; het is datgene wat de hele mens bezighoudt. Beide psalmen spreken aan het slot van een doodlopende weg. Dit alles koppelt psalm 1 en 2 als inleiding aan elkaar.

Psalm 2 is een koningspsalm, zoals psalm 18, 20, 21, 45, 72, 89, 101 en 132. De psalm lijkt op een script met rolverdelingen: de klacht (vers 1-5), de LEVENDE die het woord neemt (vers 6) en daarna de koning (vers 7). Het kan een oud lied zijn bij het kroningsritueel, zoals beschreven in 2 Samuël 5:1-5 en in 1 Koningen 1:32-37 en 43-49. Later heeft de psalm een andere kleur gekregen: het visioen van de Messias. In het Hebreeuws staat voor gezalfde in vers 2 letterlijk het woord *masjiach* en in de Septuagint, de Griekse vertaling van het Oude Testament, werd het de *christos*. Dan wordt het een lied van hoop en verwachting.

Psalm 2 zegt dat de koning respect verdient, zeker van vreemde volken. Toch is er maar één echte koning: de LEVENDE. Zo staat het ook in vers 2: het oproer richt zich eerst 'tegen de LEVENDE', dan pas 'tegen zijn gezalfde'. De koning ontleent zijn gezag aan God. Bij andere volken is de koning 'zoon van god' en dus ook een beetje god. In Israël is de koning dienaar. God is de echte koning die garant staat voor recht en vrede. Er kan nog zoveel oproer zijn, nog zoveel ontkennen van de macht van de LEVENDE en van de koning, het ziet er vervaarlijk en verontrustend uit, maar eigenlijk stelt het voor de machtige God niets voor.

Geen psalm wordt in het Nieuwe Testament zo vaak geciteerd als psalm 2: onder andere in Matteüs 3:17 en 17:5, Marcus 1:11, Lucas 3:22, Handelingen 13:33 en Openbaring 2:27. In de liturgie van de Rooms-Katholieke Kerk klinken vers 7 en 1 als intredezing in de Kerstnacht.